

ОДИН З НАЙВІДОМШИХ АВТОРІВ ХХ СТОЛІТТЯ

РОМАН, ЯКИЙ ВІДКРИЄ ІНШОГО ВОЛОДИМИРА НАБОВОКА

Володимир Набоков — видатна постать у мистецькому світі, прозаїк, поет, перекладач, літературознавець. Його твори кілька разів успішно екранізували, їх неодноразово зараховували до списків бестселерів журналу «Time». «Справжнє життя Себастьяна Найта» — це перший англomовний роман автора, блискучий дебют, який тривалий час ховався в тіні культової «Лоліти».

Такий собі В., російський емігрант, нещодавно втратив брата — відомого англійського письменника Себастьяна Найта — і тепер пише про нього книгу. Поштовхом до його праці став твір іншого автора, де той подав життя і творчість письменника у геть викривленому світлі. Працюючи над своєю книжкою, В. відкриває не знайомі йому досі грані особистості знаменитого брата: пристрасні творчі пошуки та загадкову любовну історію, заплутані повороти долі, які у дивний спосіб перегукуються із сюжетами його романів та оповідань...

«Справжнє життя Себастьяна Найта» — це химерна історія з елементами детективу, в якій реальність і вигадка тісно переплітаються, доповнюючи одна одну.

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-5881-5

9 786171 258815

В. НАБОВОКОВ

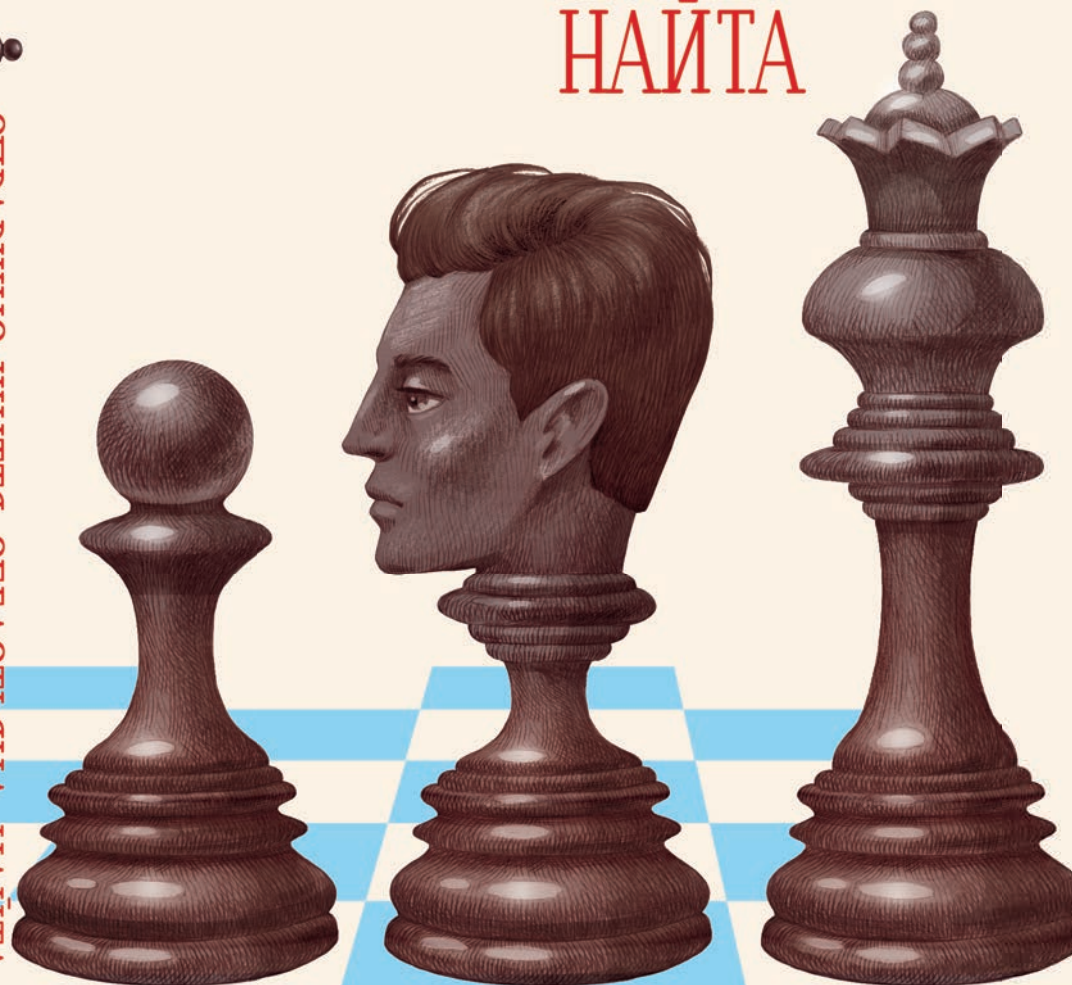

СПРАВЖНЄ ЖИТТЯ СЕБАСТЬЯНА НАЙТА

ВОЛОДИМИР НАБОВОКОВ

СПРАВЖНЄ ЖИТТЯ СЕБАСТЬЯНА НАЙТА

VLADIMIR NABOKOV

THE REAL LIFE
OF SEBASTIAN KNIGHT

A NOVEL

ВОЛОДИМИР НАБОКОВ

СПРАВЖНЄ ЖИТТЯ
СЕБАСТЬЯНА НАЙТА

РОМАН

ХАРКІВ **КЛУБ**
2019 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЯ

УДК 821.111(73)
Н14

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Nabokov V. The Real Life of Sebastian Knight : A Novel /
Vladimir Nabokov. — New York : Pinguin Books, 2011. — 192 p.

Переклад з англійської *Олега Короля*

Дизайнер обкладинки *Оксана Волковська*

ISBN 978-617-12-5881-5
ISBN 978-0-141-18599-6 (англ.)

© Dmitri Nabokov, 1941
© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2019
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2019

Bipi

Розділ 1

Себастьян Найт¹ народився тридцять першого грудня 1899 року в колишній столиці моєї вітчизни. Якось у Парижі одна стара росіянка, з якоїсь неясної причини уклінно попрохавши мене не розголошувати її імені, показала мені свій щоденник із минулих літ. Очевидно, ті літа були такі бідні на події, що занотований збір повсякденних подробиць (вічно кепський засіб зберігання свого «я») заледве перевершив обсягом короткий опис погоди; стосовно цього зазначу цікаву річ: особисті нотатки правителів — хоч там яке лихо обсідало їхні держави — переважно зводяться до такої теми. Щасливий випадок трапляється тоді, коли його не кличуть, і ось мені запропонували здобич, якої я ніколи не запопав би, коли б цілеспрямовано полював на неї. Тож можу констатувати, що в день Себастьянового народження був погожий безвітряний ранок, із температурою дванадцять градусів нижче нуля за Реомюром...² то й усе, що

¹ Прізвище головного героя — *Knight* — означає «лицар» і «шаховий кінь». У прочитанні воно звучить так само, як *night* — «ніч». Ім'я Себастьян асоціюється зі святим мучеником і з двома персонажами п'єс Шекспіра. У «Дванадцятій ночі» це брат Віоли, дуже подібний до неї, якого вважали загиблим. Самого оповідача в цій книжці позначено літерою В. У «Бурі» Себастьяном зветься брат короля, що хоче сісти на його трон (*Тут і далі — примітки перекладача*).

² П'ятнадцять градусів нижче нуля за Цельсієм.

вважала за потрібне записати ця достойна пані. Добре поміркувавши, я не бачу потреби зберігати її анонімність. Дуже й дуже малоімовірно, що вона прочитає цю книжку. Її звали і звать Ольгою Олегівною Орловою: шкода було б затаювати таку оологічну алітерацію.

Читачеві, що не бачив світу, такий сухий звіт нізащо не передасть тих принад зимового дня в Санкт-Петербурзі, які мала б описати авторка: чисту розкіш безхмарного неба, призначеного не зігрівати плоть, а тільки радувати око; полиск санних слідів на битому снігу розлогих вулиць, рудуватому поміж колій завдяки щедрій домішці кінського посліду; яскраве барвисте гроно надувних кульок мандрівного торговця у фартусі; м'який вигин церковної бані з позолотою, притьмяненою пороховим цвітом паморозі; паркові берези, до найдрібнішої гілочки обрамлені білиною; скрегіт і дзенькіт вуличного руху взимку... до речі, як дивно почувашся, дивлячись на стару листівку (подібну до цієї, що я поклав на столі, аби хоч на мить побавити дитину-пам'ять) і розмірковуючи про звичай російських екіпажів самовільно звертати будь-куди, будьколи й будь-де, так що замість нинішнього прямого, цілеспрямованого потоку машин бачиш — на цій підмальованій фотографії — широку, як мрія, вулицю з дрозками, перехнябленими під неймовірною блакиттю неба, яка в далині несамохіть переплавляється в рожевий рум'янець мнемонічної банальності.

Мені не вдалося роздобути знімок оселі, в якій прийшов на світ Себастьян, та я й так добре пам'ятаю той будинок, бо сам у ньому народився за якихось шість років. У нас був один батько, що одружився вдруге — невдовзі після розлучення із Себастьяновою матір'ю. Дивно, але цей другий шлюб узагалі не згадано в Гуд-

мановій книжці «Трагедія Себастьяна Найта», опублікованій 1936 року (я ще матиму не одну нагоду посилатися на неї в ширшому плані); тож читачі книжки містера Гудмана мали б сприймати мене як вигадану особу — фіктивного родича, балакучого самозванця; втім, сам Себастьян у своєму біографічному творі («Втрачена власність») сказав кілька добрих слів про мою матір, на які, гадаю, вона цілком заслужила. Не зовсім відповідають дійсності повідомлення в британській пресі, які з'явилися після Себастьянної смерті, що 1913 року його батько вбитий на дуелі; насправді ж він поступово одужував, діставши вогнепальну рану в груди, та ось рівно за місяць підхопив застуду, з якою не впоралася ще не загоєна легеня.

Бравий солдат, сердечний, веселий, мужній чоловік, він відзначався яскравою рисою — нерозважливою невгамовністю, що її Себастьян успадкував як письменник. Минулої зими на літературному обіді в Південному Кенсінгтоні пішла балачка про передчасну смерть Себастьяна Найта, і знаменитий старий критик, блиском і вченістю якого я досі захоплююся, дався чути реплікою: «Бідолашний Найт! У нього справді було два періоди. Перший — занудний чоловік писав ламаною англійською; другий — зламаний чоловік писав занудною англійською». Багато в чому огидний дотеп, таж легко говорити про мертвого автора за спинками його книжок. Хочеться вірити, що жартівник не пишається, згадуючи цю репліку, адже кілька років тому він був значно стриманіший, рецензуючи роботу Себастьяна Найта.

Однак треба визнати: в певному сенсі Себастьяновому життю, хоча й далеко не нудному, бракувало приголомшливої енергійності його літературного стилю.

Кожного разу, розгортаючи одну з його книжок, я так і бачу, як мій батько вривається в кімнату; він мав звичку розчахувати двері навстіж і відразу кидатися на річ, яку хотів, або на істоту, яку любив. Мої перші враження від нього завжди однакові — мені забиває дух від раптового злету ввись, із руки звисає половина іграшкового поїзда, а до голови небезпечно наблизилися кришталеві підвіски люстри. Батько гунав мною об підлогу так само несподівано, як перед тим підкинув угору; так само несподівано Себастьянова проза збиває читача з ніг і зносить його, враженого, в триумфально-радісну приземленість наступного буйного абзацу. Та й деякі улюблені саркастичні вирази батька неначе розростаються фантастичними квітами в таких суто найтівських оповіданнях, як «Альбіноси в чорному» та «Потішна гора» — чи не найкращий його твір. Ця чарівливо дивна оповідь завжди нагадує мені дитину, що сміється уві сні.

Як знаю, мій батько, тоді молодий гвардієць у відпустці, вперше зустрів Вірджинію Найт за кордоном, в Італії. Їхнє знайомство якимось було пов'язане з полюванням на лисиць у Римі десь на початку дев'яностих років. Уже й не скажу, чи то моя мати згадувала про це, чи то мені в підсвідомості зберігся якийсь невиразний знімок, побачений у родинному альбомі. Батько довго сватався до неї, дочки Едварда Найта — багатія; ото й усе, що я знаю про цього джентльмена. Судячи з того, що моя бабуся, сувора й норовиста жінка (пам'ятаю її віяло та рукавички, її холодні білі пальці), затято виступала проти такого шлюбу й повторяла легенду про свій спротив навіть після того, як батько оженився вдруге, я схиляюся до висновку, що родина Найтів (хоч там яка вона була) не зовсім відповідала нормам (хоч там які були ці норми), а такої відповідності вимагали

червонокаблучники — завзяті прихильники старого режиму в Росії. Я не певен, що перший шлюб мого батька нічим не порушив традицій його полку, — в усякому разі його військова кар'єра стала розвиватися тільки з початком російсько-японської війни, вже після того, як батька покинула дружина.

Я був ще дитиною, коли втратив його. Значно пізніше, у 1922 році, моя мати за кілька місяців перед своєю останньою і смертельною операцією розповіла мені деякі історії, що їх, на її думку, я мав би знати. Перший шлюб мого батька не був щасливий із цією чудною жінкою, неспокійною й безрозсудною істотою, — причому невгамовною по-іншому, ніж її чоловік. Вічно в пошуках, він змінював мету тільки тоді, коли досяг її. Натомість Вірджинія пускалась у мляву погоню, примхливу й безладну, то далеко відхиляючись від мети, то забуваючи про неї на півдорозі, як ото забуваєш парасольку в таксі. Вона любила чоловіка на свій спосіб — м'яко кажучи, гарячковий та поривчастий. Одного чудового дня Вірджинія дійшла висновку, що закохалася в іншого (його імені мій батько так і не дізнався з її вуст), і покинула чоловіка та дитину так само раптово, як дощова краплина зіслизає на бузковому листку до його вершка. Мабуть, той ривок угору покинутого листка, досі обтяженого блискучим тягарем, завдав жорстокого болю батькові. Мені не до вподоби роздумувати про той день у паризькому готелі, коли майже чотирилітнього Себастьяна сяк-так пильнує спантеличена нянька, а мій батько замкнувся у своїй кімнаті — «в особливому готельному номері, ідеально підходящому для постановки найбездарніших трагедій: під скляним ковпаком, на лиховісній камінній полиці, стоїть завмерлий полірований годинник (нафабрені вуса — за десять хвилин

друга); між мусліном і шибою балконних дверей блукає одурманена муха; на добряче потертому готельному блокноті з промокатками лежить аркуш паперу для листування». Ця цитата з «Альбіносів у чорному» зовсім не пов'язана текстуально саме з цим лихом, але в ній відображено давні спомини дитини, яка вередувала на понурому готельному килимі: нічого робити, а час чудернацько тягнеться, блудить і розповзається...

Завдяки війні на Далекому Сході мій батько, на щастя, вдався в діяльність, що допомогла йому якщо й не забути Вірджинію, то принаймні повернути сенс життя. Його бадьорий егоїзм був лише різновидом чоловічої життєздатності й сам собою цілком гармонізував із батьковою щедрою по самій суті натурою. Мабуть, безконечне страждання, вже не кажучи про самознищення, видавалося йому жалюгідним ділом, ганебною капітуляцією. Вдруге одружившись у 1905-му, він, очевидно, відчував задоволення, адже переміг у змаганні з долею.

Вірджинія знову з'явилася 1908 року. Закореніла мандрівниця, вона завжди була в русі, почувалась як удома в усіляких маленьких пансіонах та дорогих готелях і вважала ознакою рідної оселі втіху ненастанних змін; це ж від матері Себастьян успадкував дивну, мало не романтичну пристрасть до спальних вагонів і великих транс'європейських експресів. «М'яке потріскування полірованих панелей у синіх тінях ночі, протяжне сумовите зітхання гальм на невиразно видимих станціях. Ковзає вгору шкіряна тиснена штора й відкриває платформу, носія з багажем на колесах, молочну кулю ліхтаря, навколо якої кружляє біда нетля; побрязкує невидимий молоток, випробовуючи вагонні колеса; ковзання в темряву; перебіжний погляд на самотню жінку,

що торкається сріблених яскравих речей у валізочці на тлі блакитного плюшу в освітленому купе».

Зимового дня вона приїхала потягом «Норд експрес», ані словом не попередивши про це, й надіслала коротку записку — прохання побачитися з її сином. Батько був тоді в селі — полював на ведмедів, тож моя мати спокійно повезла Себастьяна до готелю «Отель д'Ероп», де Вірджинія зупинилася всього на одне пообіддя. Там, у вестибюлі, мати побачила першу чоловікову дружину — струнку, трохи кощаву жінку з тремтливим личком під величезним чорним капелюхом. Піднявши вуаль над губами й злегка поцілувавши хлопчика, Вірджинія враз зайшлася плачем, неначе тепла ніжна Себастьянова скроня слугувала джерелом смутку, а заодно й засобом вгамувати цей смуток. Відразу ж вона наділа рукавички й ламаною французькою заходилася розповідати своїй матері безглузду, геть недоречну історію про якусь польку, що спробувала поцупити її несесер у вагоні-ресторані. Тоді Вірджинія увіпхнула Себастьянові в жменю пакетик зацукрованих фіалок, вділила своїй матері нервову усмішку й пішла за носієм, який виносив її багаж. Ото й усе, а наступного року вона померла.

Від Г. Ф. Стейнтон, двоюрідного брата Вірджинії, відомо, що останні місяці свого життя вона тинялася на півдні Франції, зупиняючись на день-два в спекотних провінційних містечках, які рідко відвідують туристи, — нервозна, самотня (покинула свого коханця) і, мабуть, дуже нещаслива. Можна було б подумати, що вона втікає від когось чи чогось, бо ж подвоювала й перетинала свої сліди; зрештою, хто знав її звичаї, потракував би таке гарячкове метання як звичний неспокій, доведений до остаточної крайності. Влітку 1909 року ця жінка померла від серцевої недостатності (хвороба Леманна)

в містечку Рокбрюн. Були певні труднощі з перевезенням тіла в Англію; її батьки незадовго перед тим умерли; тільки містер Стейнтон і побував на її похороні в Лондоні.

Мої батьки жили щасливо. Це був спокійний і сердечний союз, якому не зашкодило бридке пліткування деяких наших родичів. Вони нашіптували, буцімто мій батько, хоча нібито й любить дружину, а проте час від часу надиться на чужих жінок. Якось напередодні Різдва 1912 року одна його знайома, вельми чарівлива й бездумна дівчина, прогулюючись із ним на Невському проспекті, зауважила, що наречений її сестри, такий собі Пальчин, знався з батьковою першою жінкою. Батько відповів, що пам'ятає цього чоловіка. Познайомився з ним у Біарріці років дев'ять-десять тому...

— Ах, він зустрічався з нею й пізніше, — сказала дівчина. — Знаєте, цей пан зізнався моїй сестрі, що жив із Вірджинією після вашого розлучення... А тоді вона покинула його десь у Швейцарії... Дивно, ніхто про це не знав.

— Що ж, — спокійно розсудив батько, — якщо воно не вийшло наяву ще тоді, то нічого молоти язиками по десяти роках.

Через невблаганний збіг обставин наступного ж дня добрий приятель нашої сім'ї, капітан Белов, випадково запитав мого батька, чи справді його перша дружина походить з Австралії; сам капітан завжди вважав її англійкою. Батько відказав, що, як йому відомо, жінчини батьки певний час мешкали в Мельбурні, але вона народилася в Кенті.

— А чому ви про це спитали? — докинув він.

Капітан ухильно відповів, що його жінка була на вечері чи ще десь і хтось щось таке сказав.

— Мабуть, доведеться покласти край чомусь такому, — мовив мій батько.

Наступного ранку він навідав Пальчина, а той прийняв гостя набагато сердечніше, ніж годилося б. Мовляв, провів багато років за кордоном і радий зустрітися з давніми друзями.

— Поширюється якась брудна брехня, — сказав батько, не сівши. — Гадаю, ви знаєте, в чому вона полягає.

— Послухайте-но, любий друже, — відповів Пальчин. — Я не бачу сенсу вдавати, що не здогадуюся, до чого ви хилите. Шкода, що люди плещуть язиками, але ж насправді нема причини нервуватися... Ніхто не винен, що колись ми з вами заїжджали в ті самі ворота.

— Якщо так, шановний пане, — проказав батько, — то вам складуть візит мої секунданти.

Пальчин був дурень і хам — принаймні такого висновку я дійшов, почувши від матері цю історію, жваво передану за допомогою прямої мови, яку я постарався тут відтворити. Але саме тому, що Пальчин був дурень і хам, мені важко збагнути, задля чого чоловік із чеснотами мого батька ризикував життям. Задля честі Вірджинії? Задля прагнення помститися? Але ж оту честь Вірджинія безповоротно втратила вже через сам факт своєї втечі, а всі помисли про помсту мали б утратити свою гірку принадливість віддавна, в щасливі роки батькового другого подружжя. А може, все пояснюється викриттям імені, появою обличчя, раптово посталою гротескною печаттю індивідуальності на тому, що досі було приборканим безликим привидом? Загалом узявши, чи варто було руйнувати наш дім і завдавати горя матері задля відлуння (воно ж бо найчастіше не що, як гавкіт, нехай навіть його викликав бозна-який чистий голос) далекої минувшини?

Поєдинок відбувся в хуртовину, на березі замерзлого струмка. Дуелянти обмінялися пострілами, перш ніж батько упав долілиць на блакитно-сіру шинель, розпростерту на снігу. Пальчин, у якого тремтіли руки, закурив цигарку. Капітан Белов закликав кучерів, що смиренно чекали неподалік на засніженій дорозі. Вся ця мерзена справа тривала три хвилини.

У «Втраченій власності» Себастьян передає свої враження від цього скорботного січневого дня. «Ні мачуха, — пише він, — ні домочадці не знали, до чого йдеться. Напередодні, під час вечері, мій батько кидав у мене через стіл хлібні кульки — пробував підбадьорити, бо весь день я дусався через кусючу вовняну білизну, яку мусив носити з наказу лікаря. На таке підбадьорення я спохмурнів, почервонів і відвернувся. Після вечері ми сиділи в його кабінеті, батько посьорбував каву й слухав мачушину розповідь про шкідливу звичку *Mademoiselle* пригощати солодощами мого малого однокровного братика, вклавши його в ліжечко. А я, сидячи на канапі в далекому кутку кімнати, гортав журнал “Чамз”¹: “Далі буде наступний уривок цієї приголомшливої історії”. Анекдоти в самому низу великих тонких сторінок. “Почесному гостю показали школу й питають: «Що вас найдужче вразило?» — «Горошина, вистрілена з трубки». Уночі гримлять поїзди-експреси. Чи то кембриджський, чи то оксфордський крикетист упіймав ножа, якого кинув у його одноклубника злобний малаєць... “Неймовірно кумедний” серіал про трьох хлопчиків. Один із них — акробат, що може крутити носом, як млинком. Другий — фокусник, а третій — черевомовець... Вершник, що перестрибує гоночний автомобіль...

¹ «Chums» (англ.) — «Приятелі».

Наступного ранку в школі я заплутався в геометричній задачі, яку ми по-жаргонному називали піфагоровими штанами. Ранок був такий темний, що в класі завітали лампу, а від цього мені завжди неприємно гуде в голові. Десь о пів на четверту я повернувся додому з липким відчуттям чогось нечистого, яке завжди приносив зі школи, а тепер ще прикрішим через кусючу білизну. У передпокої ридав батьків денщик».

Розділ 2

У своїй нашвидкуруч написаній і дуже обманливій книжці містер Гудман змалював кількома недоладними реченнями сміховинно фальшиву картину дитинства Себастьяна Найта. Одна річ — бути секретарем письменника, інша річ — описувати письменникове життя; а якщо таке завдання викликано бажанням просунути свою книжку на ринок, поки ще вигідно підливати квіти на свіжій могилі, то це ще одна, зовсім інша річ — спробувати поєднати комерційний поспіх із вичерпним дослідженням, вірністю правді та мудрістю. Я не маю наміру шкодити чийсь репутації. Це не наклеп — ствердити, що тільки завдяки розгону торохтливої друкарської машинки містер Гудман міг зауважити: «Російську освіту накинули хлопчикові, який завжди усвідомлював, що в його жилах тече потужний струмінь англійської крові». Цей чужоземний вплив, веде далі містер Гудман, «завдав гострого страждання дитині, тож у зрілішому віці вона здригалася, згадуючи бородатих мужиків, ікони, триндикання балалайок — усе те, що витісняло здорове англійське виховання».

Навряд чи доцільно вказувати, що концепція пана Гудмана про російські реалії не краще відповідає дійсності, ніж, скажімо, уявлення калмика про Англію як понуру країну, де вчителі з рудими бакенбардами шмагають маленьких учнів мало не до смерті. А ось на цьо-

му справді варто наголосити — Себастьяна виховували в атмосфері інтелектуальної вишуканості, поєднуючи духовну благодать російського домашнього укладу з найкращими скарбами європейської культури. Хай там як ставився Себастьян до своїх спогадів про Росію, та це складне й особливе ставлення ніколи не опускалося до рівня вульгарності, про який натякає біограф письменника.

Пам'ятаю Себастьяна хлопчиком, старшим від мене на шість років, який славно вовтузиться з акварельними фарбами в затишній аурі величної газової лампи, рожевий шовковий абажур якої неначе розмальований братовим мокрим пензлем. А тепер вона жевріє в моїй пам'яті. Бачу себе, дитину чотирьох-п'яти років, що зводиться навшпиньки, тягнеться й випинає шию, аби краще бачити коробку з фарбами, яку затуляє рухливий лікоть мого однокровного брата; липкі червінь і блакить так уже вилізани й зужитковані, що на денцях вилискує емаль. Щоразу, коли Себастьян змішує фарби в нутрі бляшаної накривки, чутно тихе побрязкування, а перед ним клубочиться магічними відтінками вода в склянці. Його темне, коротко підстрижене волосся не затуляє маленької родимки, помітної над рожево-червоним напівпрозорим вухом; тим часом я вже забрався на стілець, але він і далі не зважає на мене, аж нарешті я зважуюсь на ризикований випад і пробую доторкнутися пальцем найблакитнішого коржика в коробці; а Себастьян, досі не обернувшись, відштовхує мене плечем — такий самий мовчазний і далекий, яким завжди був зі мною. Пам'ятаю, як я, перехилившись через поручні, дивився на брата, що повертався зі школи — йшов угору сходами, одягнений у неодмінну чорну уніформу зі шкіряним паском, якого я потайки прагнув; зсутулений Себастьян

сходив повільно, тягнучи за собою строкатий ранець, поплескуючи по перилах і час від часу переволікаючись через два-три східці нараз. Я надимаю губи й вичавлюю білу нитку слини, що звисає дедалі нижче і, як завше, проминає Себастьяна. Роблю це не тому, щоб його роздратувати; це лише тоскна даремна спроба змусити брата зауважити моє існування. Є в мене також яскравий спогад: на велосипеді з низько опущеними ручками керма їде Себастьян поцяткованою сонячними плямами парковою алейкою в нашій сільській садибі; він котиться помалу, педалі нерухомі, а я дрібочу за ним і прискорюю ходу, як тільки його нога в сандалі натискає на педаль; щосили стараюся не відстати від заднього колеса, яке шипить і поклацує, але брат не зважає на те й незабаром залишає мене позаду, безнадійно відсталого, засапаного й досі на бігу підтюпцем.

Згодом, коли Себастьянові минуло шістнадцять років, він іноді допомагав мені, десятилітньому, виконувати шкільні домашні завдання, причому пояснював так швидко та нетерпляче, що з цієї допомоги не було ніякого пуття, а відтак засовував олівця в кишеню й бундючно виходив із кімнати. На той час він був високий юнак із землистим обличчям і темною тінню над верхньою губою. Себастьян чесав глянсувате волосся на проділ і записував свої вірші в чорному зошиті, який тримав під замком у шухляді.

Якось я дізнався, де Себастьян ховає ключ (у шпарині стіни біля білої голландської печі в його кімнаті), і відімкнув шухляду. Там був зошит, а ще знімок сестри одного з його однокласників, кілька золотих монет і мусліновий мішечок із зацукрованими фіалками. Вірші написано англійською мовою. Незадовго перед смертю мого батька в нас удома були уроки англійської,

і хоча я не зумів навчитися вільно говорити цією мовою, однак порівняно легко читав і писав. Невиразно пригадую, що ці вірші були дуже романтичні, повні темних троянд, зірок і покликів моря. У моїй пам'яті чітко постає одна подробиця: замість підпису під кожним віршем стояв намальований чорнилом чорний шаховий кінь.

Я спробував сформувати цілісний портрет свого однокровного брата на підставі того, що змалку побачив у ньому від, скажімо, 1910 (відколи себе пам'ятаю) до 1919 року (коли він виїхав до Англії). Але завдання вислизає мені з рук. Постать Себастьяна виглядає не як складова частина мого отроцтва, що мала б підлягати нескінченному добору та розвитку, не як неперервна низка звичних образів; вона постає передо мною у вигляді кількох яскравих плям, немовби Себастьян був не членом нашої родини, а якимсь блудним гостем, що вряди-годи проходить через освітлену кімнату, а тоді надовго розчиняється в нічній п'їтмі. Я поясню це не тільки тим, що мої дитячі інтереси стояли на заваді хоч якомусь свідомому спілкуванню з хлопцем, надто дорослим як на товариша в забавах і надто юним як на наставника, але також вічною відчуженістю Себастьяна; брат, попри мою щирю любов до нього, не цінував цього почуття й не давав йому поживи. Напевно, я зумів би описати, як він ходив, сміявся та чхав, але все це було б не більш ніж набором потятих ножицями, розрізнених уривків кіноплівки, які не мають нічого спільного з головним мотивом драми. А драма таки була. Себастьян не міг забути ані своєї матері, ані того, що задля неї загинув батько. Те, що в нашому домі ніколи не вимовляли її імені, додавало хворобливої привабливості чарівливому образу, який зберігся в братовій пам'яті

й переповнив його вразливу душу. Не знаю, чи міг він більш-менш чітко поновити в пам'яті час, коли вона була дружиною батька. Мабуть, міг у певний спосіб — як м'яке сяйво на тлі свого життя. Також не знаю, що він відчував, коли дев'ятирічним хлопчиком знову побачив матір. Зі слів моєї мами, Себастьян був у ці миті млявий та маломовний і відтоді ні разу не обмовився про цю недовгу, патетично обірвану зустріч. У «Втраченій власності» він натякає про невиразний гіркий жаль до батька, такого щасливого в другому подружжі. Це почуття переродилося в екстатичне поклоніння, коли син дізнався причину фатальної батькової дуелі.

«Моє відкриття Англії, — пише Себастьян («Втрачена власність»), — дало нове життя моїм сокровеним спогадам... Після Кембриджа я помандрував на континент і провів два спокійні тижні в Монте-Карло. Здається, там є казино, в якому грають люди. Якщо це правда, то я й так оминув би його, бо переважну частину цього часу вділив на писання свого першого роману, дуже претензійної штуки, яку — радо про це скажу — відхилило майже стільки видавців, скільки читачів знайшла моя наступна книжка. Одного дня я пустився в довгу прогулянку й натрапив на містечко, зване Рокбрюн. Це ж у ньому померла моя мати тринадцять років тому. Добре пам'ятаю той день, коли батько розповів мені про її смерть і назвав пансіон, у якому це сталося. Звався він "*Les Violettes*"¹. Я спитав шофера, чи знає він такий будинок. Не знає. Тоді я розпитав торговця фруктами, і він показав мені дорогу. Нарешті я добрався до рожевої вілли, критої типово прованською округлою червоною черепицею, і побачив буке-

¹ «Фіалки» (фр.).

тик фіалок, невміло намальований на воротах. Отже, це був саме той будинок. Перейшовши через сад, я поговорив із господинею. Вона сказала, що зовсім недавно перейняла пансіон від попередніх власників і нічого не знає про його минуле. Я попросив дозволу трохи посидіти в саду. З балкона на мене видивлявся стариган, голий від маківки до принаймні балюстради, і, крім нього, не було нікого поблизу. Я сів на блакитну лавку під великим евкаліптом із наполовину оголеним стовбуром — либонь, звичним у таких дерев. Я старався побачити рожевий будинок, дерево і всю місцину очима моєї матері. Шкода, що я не знаю, де вікно її кімнати. Судячи з назви вілли, цілком певно, що мати споглядала ось цю клумбу пурпурних братків. Поступово я довів себе до такого стану, що на якусь мить рожеве й зелене замерехтіло й поплило, немовби за завісою туману. Моя мама, розмита струнка постать у великому капелюшку, повільно здіймалася сходами, які неначе розчинялись у воді. Опритомнив мене страхітливий гук. Це з паперового пакета на моїх колінах випав апельсин. Піднявши його, я рушив із саду. За кілька місяців у Лондоні я випадково зустрівся з материним двоюрідним братом. Розмова якось повернула так, що я згадав про свої відвідини місця, де вона померла. “Ой, — відповів він, — це ж був інший Рокбрюн. Той, що в департаменті Вар”».

Варто зазначити, що містер Гудман, процитувавши ось цей уривок, вдоволено коментує: «Себастьян Найт аж так захоплювався бурлескною стороною явищ, аж такою мірою був неспроможний проїнятися їх серйозною суттю, що примудрявся — не будучи з натури черствим і цинічним — кепкувати із сокровених почуттів, які решта людства справедливо вважає священними».

Не дивно, що цей бундючний біограф фальшує на кожному кроці, описуючи головного героя своєї книжки.

З наведених вище причин я не візьмусь описувати отроцтво Себастьяна за допомогою чогось на зразок методичної тяглості. У такий спосіб мені вдалося б це здійснити, будь мій брат літературним персонажем. Якби так, то я міг би сподіватися, що зможу навчати й розважати читача описом плавного розвитку мого героя — від раннього дитинства до юності. Та коли б я спробував таке з Себастьяном, то результатом став би один із «*biographies romancées*»¹ — найгіршого з усіх досі придуманих літературних жанрів. Тож хай зачиняться двері, залишивши під собою тонку напружену шпарину світла, хай згасне лампа в сусідній кімнаті, де ліг спати Себастьян; хай прекрасний оливковий будинок на невській набережній помалу розчиняється в сіро-блакитній морозній ночі; хай м'яко спадають сніжинки, зависають у місячно-білому сяйві високого вуличного ліхтаря й припорошують могутні кінцівки двох бородастих консольних фігур, які з атлантовим зусиллям підтримують еркер батькового покою. Мій батько мертвий, Себастьян заснув або принаймні принишк, як миша, за стіною, а я, безсонний, лежу в постелі, втупившись у п'ятьму.

Років за двадцять після того я поїхав до Лозанни, щоб знайти стару швейцарку, яка спершу була Себастьяновою гувернанткою, а тоді моєю. 1914 року, коли ця дама залишила нас, їй було під п'ятдесят; листування між нами давно вже припинилося, тож у 1936-му я сумнівався, чи жива вона досі й чи вдасться її відшукати. Знайшов її живою. Як виявилось, є спілка літніх швей-

¹ «Біографічні романи» (фр.).

царок — колишніх гувернанток у дореволюційній Росії. Ці жінки, здебільшого недолугі та схиблені, «живуть своїм минулим» (як висловився дуже люб'язний пан, що допровадив мене до їхньої спілки) й марнують останні роки життя, порівнюючи свої нотатки, ворогуючи одна з одною через дрібниці й нарікаючи на стан справ у Швейцарії, який вони застали після багатьох років, проведених у Росії. Їхня трагедія полягала в тому, що за всі роки на чужині вони зовсім не піддалися її впливу (ба навіть не засвоїли найпростіших російських висловів) і доволі неприязно ставилися до свого оточення: скільки разів я чув, як *Mademoiselle* оплакує своє вигнання, скаржиться на те, що її не шанують і не розуміють, тужить за прекрасною батьківщиною; та ось, повернувшись додому, ці бідолашні блукачки почувалися зовсім чужими у зміненій країні, так що завдяки химерному вибрику почуттів Росія (насправді вона була для цих жінок незвіданою безоднею, яка гуркотіла десь звіддала, ген за межами освітленого лампою кута душною задньої кімнатки з сімейними знімками в перламутровій рамці та акварельним пейзажем Шильйонського замку), оця незнана Росія раптом набрала рис утраченого раю — безкрайого й невиразного, але ретроспективно приязного простору, заселеного тужливими фантазіями. Я зауважив, що *Mademoiselle*, хоч оглухла й посивіла, зате по-колишньому балакуча, тож після міцних вітальних обіймів вона почала згадувати дрібні випадки з мого дитинства — або безнадійно спотворені, або ж такі малоймовірні, що я сумнівався в тому, чи справді вони трапилися. Вона не знала про смерть моєї матері, як і про те, що Себастьян помер три місяці тому. До слова, *Mademoiselle* і не чувала, що це був великий письменник. Тонкосльоза, вона пустила цілком щиру

сльозу, причому трохи розсердилася, що я не заплакав за компанію. «Ти завжди був такий стриманий», — зауважила моя колишня наставниця. Я сказав, що пишу книжку про Себастьяна, і попросив її розказати про його дитинство. Хоча *Mademoiselle* прийшла до нашої оселі незабаром після другого шлюбу мого батька, та тепер минуле в її спогадах розповзлося, змішалось, і вона говорила про першу дружину мого батька («*cette horrible Anglaise*»¹) так, ніби знала її не гірш, ніж мою матір («*cette femme admirable*»²). «Мій бідолашний Себастьянчик, — заводи́ла вона, — такий ласкавий до мене, такий благородний. Ах, пам'ятаю, як він обіймав мені шию рученятами й казав: “Я ненавиджу всіх, крім вас, *Zelle*³, тільки ви розумієте мою душу”. Якось я злегка ляснула його по руці — *une toute petite tape*⁴ — за те, що нагрубівив твоїй матері... Такий у нього був вираз очей, що мало не довів мене до плачу... І ще той голос, коли він сказав: “Дякую вам, *Zelle*. Таке більш ніколи не повториться...”»

У такому дусі вона вела доволі довго, аж мені стало не по собі. Після кількох невдалих спроб змінити тему розмови я таки примудрився це зробити, але геть охрип, бо моїй співрозмовниці ще раніше кудись поділася слухова трубка. Тоді вона заговорила про свою сусідку, товстеньку коротульку, ще старшу від неї, з якою я розминувся в коридорі. «Ця мила жінка зовсім глуха, — нарікала *Mademoiselle*, — ще й брехуха, яких мало. Я точно знаю, що вона лише давала уроки дітям княгині Демидової, але ніколи не мешкала в них». «Напиши цю

¹ «Ця жахлива англійка» (фр.).

² «Ця чудова жінка» (фр.).

³ Скорочене *Mademoiselle* — Зель (фр.).

⁴ Зовсім легкий ляпанець (фр.).

книжку, цю чудову книжку! — крикнула вона, коли я вже відходив. — Хай це буде казка, а Себастьян — принц. Зачарований принц... Не раз я казала йому: “Себастьяне, остерігайся. Жінки боготворитимуть тебе”. А він відповідав, сміючись: “Що ж, я теж їх боготворитиму...”»

Подумки я зіщулилася. *Mademoiselle* лунко цмокнула мене, поплескала по руці й знову просльозилася. Я глянув на каламутні старечі очі, на штучні зуби з мертвотним полиском, на добре знану мені гранатову брошку на грудях... Ми розсталися. Падав заливний дощ, мені стало соромно й досадно за те, що перервав роботу над другим розділом задля цього непотрібного паломництва. Одна обставина мене засмутила найбільше. *Mademoiselle* не поцікавилася, як жив Себастьян в останні роки, не спитала, як він помер. Ні про що не спитала.

Розділ 3

У листопаді 1918 року моя мати вирішила втекти з Себастьяном і мною від небезпеки в Росії. Революція йшла повним ходом, кордони закрито. Мати налагодила зв'язок із чоловіком, який жив із нелегального переправлення біженців через кордон, і домовилася з ним, що за певну винагороду, половину якої належало виплатити авансом, він доправить нас до Фінляндії. Ми мали зійти з поїзда перед самим кордоном, у місці, де можна було перебувати цілком легально, а тоді перейти на фінський бік потаємними стежками — потаємними вдвічі, а то й втричі завдяки щедрим снігопадам у цих тихих краях. У вихідній точці нашої подорожі залізницею мамі й мені випало чекати Себастьяна, який із героїчною допомогою капітана Белова насилу котив багаж від нашого будинку до вокзалу. Поїзд мав вирушити о восьмій сорок ранку. Ось уже пів на дев'яту, а Себастьяна нема. Наш провідник уже сидів у вагоні й спокійно читав газету, попередивши маму, що ні за яких обставин із ним не можна говорити на людях. Час минав, поїзд готували до вирушання, а нас проймало кошмарне почуття одубілої паніки. Ми знали, що цей чоловік, відповідно до традицій свого ремесла, нізащо не поновить спроби, яка з самого початку провалилася. Ми також знали, що вже не зможемо стягтися на повторну втечу. Збігали хвилини, і в мене під ложечкою щось розпачливо забулькотіло. Страшно було й по-

думати, що за хвилину поїзд рушить і тоді доведеться повернутися до темного холодного горища (наш будинок націоналізували кілька місяців тому). Перед тим ми, йдучи до вокзалу, випередили Белова і Себастьяна, які штовхали важко навантажену тачку по хрусткому снігу. Ця картина завмерла перед моїми очима (я ж був тринадцятилітній хлопчак із буйною уявою), як щось зачароване, приречене на паралізовану вічність. Моя мати, втягнувши руки в рукави й не заправивши пасма сивого волосся, що вибілося з-під вовняної хустки, сновигала взад-вперед і старалася привернути око нашого провідника, проминаючи його вікно. Восьма сорок п'ять, восьма п'ятдесят... Відїзд затримувався, та ось нарешті пролунав свисток, теплий клубок білого диму пустився навзаводи зі своєю тінню на бурому снігу платформи, й тої ж миті вигулькнув Себастьян, біжучи стрімголов, аж лопотіли навушники його хутряної шапки. Утрюх ми забралися в потяг, який уже рушив. Минуло трохи часу, перш ніж мій брат спромігся розповісти нам, що капітана Белова заарештовано на вулиці, коли вони проходили повз його колишню оселю, а сам він, Себастьян, покинувши багаж напризволяще, прожогом кинувся до вокзалу. За кілька місяців ми дізналися, що нашого нещасного друга розстріляли разом із двома десятками таких, як він, пліч-о-пліч із Пальчиним, що загинув так само мужньо, як Белов.

У своїй останній опублікованій книжці «Сумнівний асфодель»¹ (1936) Себастьян описує епізодичного персонажа, який щойно втік із не названої країни терору та злиднів. «Що я можу сказати вам про своє минуле,

¹ Рослина з білими або жовтими квітами. За давньогрецькою міфологією, на асфоделевій луці в Аїді, царстві мерців, блукають душі тих померлих, які не заслужили ні на райський Елісій, ні на пекельний Тартар. Асфодель вважали символом забуття.

панове? [мовить він] Я народився в країні, де холодно зневажають і брутально забороняють ідею свободи, поняття справедливості та звичай людської доброти. Вряди-годи в нашій історії траплялося, що лицемірний уряд малював стіни тюрми народу жовтою фарбою трохи благопристойнішого відтінку й крикливо проголошував гарантію прав — звичну річ у щасливіших державах, ніж наша; але ці права або йшли на користь тільки в'язничним наглядачам, або ж містили приховану заковик, через яку ставали ще гіршими, ніж очевидно тиранські укази... Кожен і всяк у цій країні якщо не розбійник, то раб; а що людині відмовлено в праві мати душу і все з нею пов'язане, то заподіяння фізичного болю визнано обґрунтованим засобом владарювати й керувати людською натурою... Час від часу трапляється щось таке, зване революцією, яке перетворює рабів на розбійників і навпаки... Понура країна, пекельне місце, панове, і якщо у своєму житті я твердо певен чогось, то це того, що ніколи не проміняю вигнання й свободи в ньому на мерзотну пародію батьківщини...»

З того, що в промові цього персонажа мимохідь згадано «великі ліси та засніжені рівнини», містер Гудман зразу ж припускає, що весь цей уривок віддзеркалює ставлення Себастьяна Найта до Росії. Це ж потворне непорозуміння; адже будь-який неупереджений читач мав би зрозуміти, що зацитовані слова стосуються скоріше химерного сплаву тиранічних неподобств, ніж якоїсь конкретної країни чи історичної дійсності. І якщо я впровадив ці слова до тієї частини моєї розповіді, яка стосується втечі Себастьяна з революційної Росії, то це тільки тому, що захотів зразу ж за ними навести кілька речень, запозичених із його найбільш біографічного твору: «Я завжди вважав, — пише він у “Втраченій власності”, — що одне з найчистіших почуттів — це туга вигнанця за віт-

чизною. Мені хотілося показати, як цей чоловік ненастанно, понад силу напружує пам'ять, щоб зберегти живим і яскравим видиво свого минулого: імлісто-блакитні пагорби й щасливі шляхи, живопліт із заблукалою трояндою і поле з кроликами, далекий шпиль і близький дзвоник... Однак над цією темою вже працювали кращі, ніж я, а в мене ще й вроджена недовіра до всього того, що мені вдається легко виразити, тож жодному сентиментальному мандрівникові ніколи не буде дано приземлитися на скелю моєї непривітної прози».

Хоч там як закінчується цей уривок, та висновок очевидний: лише той, хто на собі відчув, що означає покинути любу вітчизну, може аж так спокуситись образом ностальгії. Хоч там якою жахливою видавалася Росія Себастьянові в час нашої втечі, та не можу повірити, що він не відчував щемливої туги, якою ми всі пройнялися. Кінець кінцем, Росія була Себастьянові домівкою, і він теж належав до кола м'яких, доброзичливих, вихованих людей, приречених на смерть чи вигнання за один лише злочин — за те, що вони живуть. Його понурі юначі роздуми, його романтична — і, дозволю собі додати, трохи надумана — пристрасть до материного краю не могли, я цього певен, витіснити справжню любов до країни, де він народився й виріс.

Тихо перебравшись до Фінляндії, ми якийсь час мешкали в Гельсінгфорсі. Тоді наші дороги розійшлися. На пропозицію однієї давньої подруги мати повезла мене до Парижа, де я навчався далі. Натомість Себастьян поїхав до Лондона, а тоді до Кембриджа. Він успадкував по своїй матері цілком непогані статки, тож згодом якщо й мав якісь клопоти, то в жодному разі не грошові. Перед самим Себастьяновим від'їздом ми сіли втрьох, щоб, за російським звичаєм, хвилину помовчати. Пам'ятаю,

як сиділа мати, склавши руки на колінах і крутячи батькову обручку (зазвичай так робила, коли не було до чого взятися), яку носила разом зі своєю власною на тому самому пальці і яка була така велика, що доводилося зв'язувати ці дві обручки чорною ниткою. Пам'ятаю також позу мого однокровного брата. Зодягнений у синій костюм, він сидів, злегка погойдуючи ногою, закинутою на стегно. Першим звівся я, тоді він, а наостанок і мати. Себастьян узяв із нас слово не проводити його на судно, тож там, у побіленій кімнаті, ми й розпрощалися. Мати швидко перехрестила його нахилене обличчя, й за хвилину ми побачили у вікно, як Себастьян забирається зі своєю дорожньою сумкою в таксі, згорбившись в останній позі від'їзду.

Не часто Себастьян давав нам про себе знати, та й листи писав не дуже довгі. За три роки навчання в Кембриджі він відвідав нас у Парижі всього два рази, а точніше — один, бо другий раз випав на материн похорон. Ми часто говорили з матір'ю про Себастьяна, особливо в останні роки її життя, коли вона ясно усвідомлювала наближення кінця. Мати й розповіла мені про чудну Себастьянову пригоду в 1917 році, про яку я не знав, бо в той час був на канікулах у Криму. Він заприятелював із поетом-футуристом Алексісом Паном і його жінкою Ларисою — химерним подружжям, що винайняло дачу неподалік нашого заміського маєтку біля Луги. Той Пан був галасливий кремезний коротун з іскрою справжнього таланту, прихованою в темній плутанині його віршів. Він робив усе можливе, щоб шокувати людей потворним нагромадженням зайвих слів (та й винайшов те, що сам називав «рохканням з-під підборіддя»), тож переважна частина його доробку нині видається такою нікчемною, штучною та старомодною (надто вже модерні речі мають дивовижну властивість старіти набагато швидше, ніж інші), що справжню цінку цього авто-

Літературно-художнє видання

НАБОКОВ Володимир
Справжнє життя Себастьяна Найта
Роман

Керівник проекту *В. А. Тютюнник*
Відповідальний за випуск *О. В. Приходченко*
Редактор *І. М. Давидко*
Художній редактор *А. О. Попова*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *М. М. Куценко*

Підписано до друку 21.11.2018.
Формат 84x108/32. Друк офсетний.
Гарнітура «Minion». Ум. друк. арк. 11,76.
Наклад 3000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля».
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а.
E-mail: cor@bookclub.ua

Віддруковано у ПрАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»
09117, м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4
впроваджена система управління якістю
згідно з міжнародним стандартом DIN EN ISO 9001:2000

- за телефонами довідкової служби (050) 113-93-93 (МТС); (093)170-03-93 (life); (067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88
- на сайті Клубу: www.bookclub.ua
- у мережі фірмових магазинів див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом

Надсилається безоплатний каталог

Запрошуємо до співпраці авторів
e-mail: publish@ksd.ua

**Запрошуємо до співпраці художників,
перекладачів, редакторів**
e-mail: editor@ksd.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57

e-mail: trade@ksd.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55

e-mail: kyiv@ksd.ua

Набоков В.

Н14 Справжнє життя Себастьяна Найта : роман / Володимир Набоков ; пер. з англ. О. Короля. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. — 224 с.

ISBN 978-617-12-5881-5

ISBN 978-0-141-18599-6 (англ.)

Такий собі В., російський емігрант, нещодавно втратив брата — відомого англійського письменника Себастьяна Найта — і тепер пише про нього книгу. Поштовхом до його праці став твір іншого автора, де той подав життя і творчість письменника у геть викривленому світлі. Працюючи над своєю книжкою, В. відкриває не знайомі йому досі грані особистості знаменитого брата: пристрасні творчі пошуки та загадкову любовну історію, заплутані повороти долі, які у дивний спосіб перегукуються із сюжетами його романів та оповідань...

УДК 821.111(73)

ВОЛОДИМИР НАБОКОВ

ЛОЛІТА

Лоліта... Вона була для нього звабливим, жаданим сном. Маленька спокусниця, антична німфа, безгрішне янголя. Лоліта. Вона була його прокляттям. Увесь світ став супроти, всі правила та приписи було нещадно порушено. Усе перетворилося на тернистий клубок. Чи це кохання? Чи це злочин? Чи нічого цього не існувало взагалі, крім них двох? Заради неї він скоїв чимало жадливих речей, одержимий однією думкою: «Не втратити свою Лоліту». Ту саму, що стала світлом його життя, полуменем його тіла. Його гріх, його душа. Ло. Лі. Та.